

BİR TOPLUMSAL HAREKET OLARAK GEZİ DİRENİŞİ: SÜREKLİ OLANI ARAMAK

Resistance at Gezi Park as a Social Movement: Looking for Continuities

Mustafa Görkem Doğan*

Öz

Gezi Parkında gerçekleştirilmesi planlanan kentsel dönüşüm projesine yönelik kitlesel tepki ve protestolar haziran ayının başından itibaren ulusal çaplı bir isyan hareketine dönüştü. Bu toplumsal hareketin sosyolojisi ve ekonomi politiğine dair analizlerin yanı sıra, bu kitle seferberliğini toplumsal hareketler yazınının birikimi doğrultusunda da incelemek gerekir. Söz konusu yaklaşım toplumsal hareket aktörlerinin siyasal strateji ve söylemlerine odaklanarak bu hareketlerin ortaya çıkış, gelişim ve sönümlenmelerine dair kavrayışımızın gelişmesine önemli katkılar yapmıştır. Bu yazıda, Gezi protestolarında yaygın olarak başvurulan çatışmacı siyaset pratiklerinin daha önceki halk hareketlerinde ne ölçüde kullanıldığına bakarak, bu kitle seferberliği sürecini bir süredir içinde bulunduğumuz bir protesto döngüsünün bir momenti olarak anlatmak amaçlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Toplumsal hareketler, Kitle seferberliği, Gezi protestoları, Çatışmacı siyaset, Çatışmacı eylem repertuarı.

Abstract

The mass reaction against the urban development project targeting Gezi Park turned to be an all around revolt from the beginning of June onwards at the national scale. This upheaval must be analyzed with the tool kit of the social movements' literature besides evaluations focusing on its sociology and economy politics. This literature contributed greatly to our understanding of the emergence, development and disappearance of mass mobilization by concentrating on the political strategy and discourse adopted by the social movement actors. This piece aims to contextualize this contentious episode as a historical moment of a current cycle of protest by comparing its repertoire of contention with the recent mass actions.

* *İstanbul Üniversitesi, SBF, Yrd. Doç. Dr. / mustafa.dogan@istanbul.edu.tr*
Eğitim Bilim Toplum Dergisi / Cilt:12 Sayı:48 Güz: 2014 Sayfa: 89-109
Education Science Society Journal / Volume:12 Issue:48 Spring: 2014 Page: 89-109

Key Words: Social movements, Mobilization, Gezi protests, Contentious politics, Repertoire of contention.

Toplumsal hareketler yerleşik siyaset yapma biçim ve kurumsallıklarının dışında politik süreçlere tekabül ettiklerinden bu siyasi gelişmelerin analizi bunları epik boyutlarda bir kitlesel çılgınlık ya da kahramanlık olarak görmeye meyleder. Dolayısıyla bu dönemlerin istisna halleri öne çıkarılarak bunların tarihsel anlamda karşılaştırmalı bir analizi mümkün değilmiş gibi görünür, ya da karşılaştırmalı analizlerde sadece bu isyanların sosyolojik boyutuna yani katılımcılarının sınıfsal özelliklerine ya da iktisadi veçhelerine yani isyan konjonktürünün ekonomi politiğine odaklanılır. Buna karşın günümüzde sosyal bilimler araştırmalarında epey yerleşik hale gelmiş bir toplumsal hareketler yazını oluşmuştur. Dolayısıyla yerleşik siyaset biçimlerine benzemedikleri için olağanüstü saydığımız, çok nadir görüldüklerini düşündüğümüz toplumsal hareket biçimlerini tarihselleştirerek benzerleriyle karşılaştırmak, küresel ve ulusal politik konjonktür bağlamında oluşum ve gelişimlerini, sosyolojik ve ekonomi politik analizlerin yanı sıra, siyasal süreçlerin kendisine odaklanarak da değerlendirmek mümkün ve gereklidir. Bu çalışmanın amacı da budur.

Toplumsal hareketlerin incelenmesinde temel yaklaşımlardan birinde endüstri sonrası toplumun¹ ortaya çıkışı ile birlikte toplumsal hareketlerde temel bir dönüşümün yaşandığını bu bakımdan bunları “eski” toplumsal hareketlerden, örneğin işçi sınıfı hareketinden, ayrı düşünmek gerektiği iddia edilir (Melucci 1994). Bu yazıda ise toplumsal hareketlerin süreklilik gösteren nitelikleri öne çıkarılıp, kolektif eylemlerin çatışma repertuarının tarihsel süreç içinde tedricen ve deneyimlerin birikimiyle dönüştüğü yaklaşımı benimsenecektir. Bu yaklaşım, kitle seferberliği aşamalarına odaklanıp eylem süreçlerinde daha önceki toplumsal hareketlerden miras alınan özellikleri ararken yeni olanı ayırtmaya çalışır. Böylelikle madem böylesine olağanüstü ve rutin dışı bir toplumsal olay meydana geldi o zaman büyük bir toplumsal dönüşüm yaşanmış olmalı diye varsayıp sonra bu toplumsal dönüşümü analiz etmeye çabalamaz.² Taksim Meydanı'nın yayalaştırılması projesi dolayısıyla Gezi Parkı'ndaki ağaçların sökülmesine karşı başlayan ve 31 Mayıs-1 Haziran 2003 tarihinden itibaren Türkiye çapında ulusal bir çatışmacı siyaset momentine dönüşen toplumsal hareketi yukarıda açıklanan bağlamda analiz etmek gerekir. Bu çalışma, söz konusu “olay”ı gerçekleştirdiği ulusal ve küresel siyasal süreçler içine yerleştirerek, kitle seferberliğinin aşamalarını analiz edip, bu isyanın var olan çatışma repertuarına eklediği yeni bir siyasal biçim olup olmadığına eğilecektir

Tarihsel Olay ve Protesto Döngüsü

Sosyal bilimler alanında toplumsal hareketler esas olarak sosyal psikolojinin konusu olarak ele alınmaktaydı, yetmişlerin sonlarından itibaren bu durum değişmiştir. Yerleşik olmayan siyaset yapma biçimlerine dahil olmak üzere kitle seferberliği bir örgütlenme ve siyasal süreç sorunu olarak analiz edilmeye ancak bu dönemden sonra başlanmıştır (Çetinkaya 2008). Bu anlamda esas incelenen, insanların niye toplumsal hareketlere katıldığı değil, toplumsal hareketlerin nasıl örgütlendiği olmuştur¹ (McCarthy, Zald 1977). Açıktır ki böylelikle hedeflenen insanların siyasete katılım noktasında gerçekleştirdikleri biçimsel tercihlere dair normatif yargılarda bulunmak değil kitle seferberliği sürecinin aşamalarının objektif bir analizinin gerçekleştirilmesidir. Bununla birlikte toplumsal hareketlerin ortaya çıkışı ile meydana geldikleri ülkelerdeki siyasal kurumların dönüşümü arasındaki bağlantılara da temel bir açıklayıcı değişken olarak özellikle odaklanılmıştır.

Siyasal süreçler modeli diye bilinen bu yaklaşım kitle seferberliğinin ortaya çıkışına, gelişmesine ve sönümlenmesine dair analizlerin toplumun içinden geçtiği siyasal süreçleri ve kurumsal dönüşümleri göz önünde bulundurması gerektiğini vaaz eder.³ Zaman içinde bu yaklaşım toplumsal hareket içinde yer alan örgüt ve kişilerin özelliklerini, daha yapısal siyasi gelişmelerin yanı sıra, göz önünde bulunduracak şekilde gelişmiştir. Gerçi bu yeni anlayışın toplumsal hareketlerin incelenmesinde aktörlerin stratejik tercihlerine aşırı vurgu yaparak kapitalist sistemin yapısal yönelimlerinin etkilerini görünmez hale getirdiğine dair bir görüş de vardır (Hetland, Goodwin 2013). Gerçekten de, Tahrir Meydanından, Occupy hareketlerine politik sistemi hedefleyen ya da İspanya'daki Indignados (öfkeli) gibi Avrupa Komisyonu'nun dayattığı kamusal harcamalarda tasarruf programlarına yönelik daha iktisadi vurgularını olan hareketlerle Türkiye'de yaşananı birbirine bağlayan küresel kapitalizmin güncel yapısal yönelimleridir. Güncel çatışmacı siyasetleri analiz etmeye çabalarken bu gerçeği aklımızda tutmak gerekmele beraber, bu çalışma daha ziyade ulusal politikada yaşananlara odaklanarak 31 Mayıs tarihinden itibaren Türkiye'de siyasete damga vuran isyanı anlamlandırmaya ve siyasi çerçevesine oturtmaya çabalayacaktır. Fakat böylesi bir analize girişmeden önce toplumsal hareketler çalışmalarının metodolojisine dair bir noktanın altını çizmek ele aldığımız konunun değerlendirilmesine dair ufuk açıcı olacaktır.

31 Mayıs sabahından başlayarak, geceleyin ara dahi vermeden Taksim Gezi Parkı etrafında devletin güvenlik aygıtıyla yüzleşen halkın yarattığı yığınsal

gücün 1 Haziran akşamüstü polisin çekilmesiyle Taksim'e girmesi, barikatlar kurmasından itibaren 15 Hazirana kadar geçen süreç genellikle "olay" kavramıyla ifade edilmeye çalışıldı.⁴ Toplumsal hareketler yazınında, bir tarihsel "olay"ın derinlemesine analizi yoluyla onun arka planını oluşturan ve onu tetikleyen daha yapısal dönüşümlerin gerçekçi bir değerlendirilmesinin yapılabileceği öne sürülmektedir (Tarrow 1996, 588). Doğal olarak bu yöntem söz konusu tarihsel olayın etraflıca ve ayrıntılı bir anlatısına dayanır⁵, dolayısıyla olayın öncesindeki gelişmeleri kural gereği daha önemsizmiş gibi gösterir. Oysa toplumsal hareketlerin incelenmesinde daha yaygın kullanılan yöntemler daha ziyade istatistik disiplinine dayanır ve bunlar özellikle toplumsal hareketlerin aktörlerinin öznelliklerini yeterince değerlendiremedikleri için eleştirilmiştir. Buna rağmen tarihsel olaylar genelde kamusal hafızada onlar kadar yer bırakmayan daha küçük boyutlu pek çok çatışmacı siyaset anının ardından gerçekleşirler. Bu küçük çaplı vakalar tarihsel olarak bir zaman diliminde yoğunlaşmaya eğilimlidir. İstatistik disiplinine dayalı yöntemlerin zaaflarına rağmen göstermeyi becerdiği de bu yoğunlaşma olgusudur. Böylesi zaman dilimlerine toplumsal hareket yazınında protesto döngüsü diyoruz (Tarrow 1993, 284).

Tarihsel olaylar genelde protesto döngülerinin sonunda ya da sonuna doğru yer alır. Örneğin Türkiye'deki en önemli madenci direnişi olan Büyük Madenci Yürüyüşü 4 Ocak 1991'de başlamıştı; ama bunun öncesinde 1986 yılının sonundan itibaren Netaş grevi, Migros grevi, SEKA grevi, Zeytinburnu'nda hem deri işçileri hem ambar işçileri grev ve direnişleri ve tabii ki 89 Bahar Eylemleri gibi pek çok irili ufaklı işçi hareketinin yaşandığı bir protesto döngüsü sürecinin içine girilmişti. Buna benzer bir biçimde 1908 Devrimi de 24 Temmuz günü yaşanan bir tarihsel olay olmanın ötesinde 1906 yılından itibaren özellikle Doğu Anadolu'da vergi isyanları, Rumeli'de ise komitacılık faaliyetlerinin oluşturduğu⁶ bir çatışmacı siyaset sürecinin sonucunda yer almaktadır. Gezi Parkı direnişi de, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) oyların yüzde 49.83'ünü alarak büyük bir zafer kazandığı 12 Haziran 2011 genel seçimlerinin ardından daha açık hale gelen otoriter tutumu ve yaygınlaşan polis devleti uygulamaları karşısında toplumun çok farklı kesimleri tarafından çok değişik konulara dair gerçekleştirilen eylem ve direniş pratiklerinin yaygınlaştığı bir dönemin, hala içinde olduğumuz bir protesto döngüsünün, devamında gerçekleşmiştir. Dolayısıyla tüm Türkiye'de siyasi sonuç doğuran Gezi Olayını ancak bu protesto döngüsünün parametrelerini daha yakından inceleyerek anlamlandırabiliriz.

Muhafazakarlık ve Neoliberal Dönüşüme Tepki

Toplumsal hareketler yazınında yaygın kitle mücadelelerinin olası bir tetikleyicisinin, ahalinin isyan eden kesimlerinde siyasi otoritenin kendilerine yönelik yerleşik bir adaletsizliğin yürütücüsü olduğu algısının bulunduğu yapılagelen bir tespittir (Gamson vd. 1982). Adaletsizlik çerçevesi (injustice frame) olarak adlandırılan bu söylem protestoya dahil olan kesimin kurguladığı ve hayat verdiği, eylemliliği önceleyen ve siyasi otoritenin söz konusu kesime karşı neredeyse yerleşik hale gelmiş bir haksızlığın faili olduğuna dair algıyı ifade eder. Dünyadaki çeşitli örneklerde çok farklı mağduriyetlerin çok farklı söylemlerle gündeme getirildiği ama yüksek bir soyutlama düzeyinde bunların toplumsal hareketler yazınında tanımlandığı biçimiyle adaletsizlik çerçeveleri olduğu belirtilmiştir (Benford, Snow 2000, 615).

AKP iktidarının muhafazakâr beden politikaları ve kamasallıklara neoliberal mantıkla tasallutunun yarattığı haksızlık algıları toplumun birbirinden çok farklı kesimlerini değişik zamanlarda hedef almıştı, bunlara yönelik çeşitli tepkiler de gündeme gelmişti.⁷ AKP politikaları hesaba katılmasa da kentli seküler yaşam tarzına sahip orta ve üst orta gelir grupları arasında söz konusu partiye yönelik bir tepki olduğu 2007 Cumhuriyet Mitinglerinden beri bir sır değildi. Fakat o siyasal momentte hükümet partisi devlet aygıtının kontrolü noktasında hala belli bir eşiği aşamamış olduğundan topluma yönelik bir haksızlık algısı oluştuğu söylenemez. Fakat tam da 2007'deki bu sürecin ardından devlet aygıtı içindeki kontrol ve etkinliğini arttıran dolayısıyla kendi programını çekinmeden ve doğrudan uygulama olanağı bulan hükümet partisi, ayrı ayrı pek çok toplum kesimine yönelik uygulamalar, kırdı ve kentte gündelik yaşamın çehresini değiştirebilecek yapısal değişimler gündeme getirmiştir.

15 Aralık 2009 tarihinde başlayan Tekel Direnişi bu anlamda bir dönüm noktası sayılabilir. Kar eden kısımları çoktan özelleştirilen bir zamanların dev kamu iktisadi teşekkülü TEKEL'in kapatılmasından dolayı işsiz kalacak işçilerin kendilerine önerilen 4-c kadrolarına karşı Ankara'da Türk-İş genel merkezi ile Sakarya Caddesi arasındaki trafiğe kapalı alanda kurdukları çadırlarla simgelenen bu direniş, esnek ve güvencesiz istihdam koşullarına karşı verilen işçi mücadelesinin simgesi oldu.⁸ Her ne kadar bu boyutta işçi direnişlerinin takip eden dönemde gerçekleşmeye devam ettiği iddia edilemezse de, esnek istihdam ve bunun yarattığı güvencesizlik koşullarının sonuçlarına karşı, genellikle çatışmacı pratikler de içeren, pek çok küçük çaplı direniş ve mücadele deneyimi işçi sınıfı hareketi içinde ortaya çıkmıştır. Genelde güvenlik kuvvetleriyle o ya da bu düzeyde dalaşma içeren bu eylemler,

Türkiyeli toplumsal hareketlerin çatışma repertuarına işgal ve çadır kurma pratiklerini iyice yerleştirmiştir. TEKEL direnişi bu özellikleriyle toplumsal mücadeleler açısından bir eşiğin aşıldığını göstermektedir.

Çatışmacı siyaset pratiklerini gündeme götüren ve bir adaletsizlik çerçevesine dayalı bir başka toplumsal mücadeleler kümesi suyun ticarileşmesi bağlamında gündeme gelen üstelik Anadolu'nun her tarafına yayılan küçük ve orta boy hidro elektrik santrallerinin (HES) inşasında gündeme gelmiştir. 2007 sonrasında iyice hızlanan HES inşaatları Türkiye'de daha ziyade kentlerde yerleşik ekolojist örgütlülüklerin, siyasal grup ve meslek örgütlerinin de desteğiyle, Anadolu'da çeşitli yerlerinde faaliyet gösterebilmesine yol açmıştır.⁹ Birbirinden önce bağımsız başlayan bu çevreci kampanyalar zaman içinde etkinlik ve güçlerini arttırdı. Öyle ki 2011 yılından itibaren hem hükümete muhalefetin geleneksel olduğu Hopa ya da Munzur, hem de hükümetin kendini kuvvetli hissettiği Erzurum'un Tortum ilçesi Bağbaşı beldesi gibi yerelerde HES karşıtı protestoların inşaat araçlarına zarar verme, şirket yetkililerini zorla kovma, toplantı basma, güvenlik güçleriyle fiili çatışma gibi pratikleri içermesi olağan hale gelmiştir. Bununla bağlantılı olarak Sinop'un Gerze ilçesi Yaykıl köyü mevkiinde inşa edilmek istenen termik santrale karşı köylünün 5 Eylül 2011 tarihinde gün boyu polis ve jandarmayla çatışması kolayca hatırlanabilir. Tam da Gezi Direnişin başlangıcından iki yıl evvel 31 Mayıs 2011 tarihinde başbakanın miting yaptığı esnada düzenlenen HES protestosuna polis tarafından yapılan saldırıda emekli öğretmen Metin Lokumcu'nun öldürülmüş olması da bu noktada önemlidir. Ölümle sonuçlanan bu polis şiddetine tepki olarak Türkiye'nin büyük kentlerine yayılan bu eylemlilikler 31 Mayıs 2013'ü önceleyen ve onun bir anlamda habercisi olan protesto döngüsünün önemli tarihlerinden biridir.

Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi esas toplumsal kalkışma da 2011 yılından itibaren gündeme gelmiştir. Bu yoğunlaşma ve radikalleşmede sebep hiç kuşku yok ki seçim zaferinin getirdiği politik özgüven sonucu hükümetin muhafazakar hayat tarzı dayatmaları ve kamusalılıklara yönelik neoliberal hücumunda gözünü karartmasıdır. Bu dayatma ve saldırıların farklı toplum kesimleri gözünde oluşturduğu adaletsizlik çevresi kitle seferberliğini tetiklemiş bunun karşısında ise baskı ve polis devleti uygulamalarının şiddeti artmıştır. Türkiye son iki yılda yukarıda belirtilen ekoloji ve işçi hareketlerinin yanı sıra hiç beklenmedik kimi toplum kesimlerinin de çok farklı nedenlerle ama her zaman sorunun kökeninde bir biçimde iktidarın uygulamalarının olduğu olaylar nedeniyle seferber olduğu ve bu kitle seferberliğinin genellikle çatışmacı siyaset pratiklerine başvurarak güvenlik aygıtıyla karşı karşıya

geldiği bir süreç yaşadı. Örneğin Fenerbahçe Spor Kulübü taraftarları 3 Temmuz 2011 günü başlayan şike operasyonunu ve takip eden hukuki süreci kulüplerine yönelik iktidar tarafından yürütülen bir ele geçirme müdahalesi olarak algılamış, bunu protesto amacıyla pek çok basın açıklaması ve yürüyüş düzenlemiştir. Özellikle Çağlayan Adliyesi önündeki gösterilerde Fenerbahçe taraftarı polisle çatışmaya girmekten çekinmemiştir. 13 Mayıs 2012 gecesi Fenerbahçe Stadyumu etrafında polisle taraftarlar gece yarısını geçen saatlere kadar çatıştı, çatışmada güvenlik kuvvetleri toplumsal olaylara müdahale araçlarını (TOMA) ve kimyasal gazları bolca kullandı.

Benzer bir biçimde geleneksel olarak muhalif hareketlere sempatik tutumuyla bilinen Beşiktaş taraftarları başbakanın hafta sonları çalışma ofisi olarak kullandığı Dolmabahçe Sarayının önünden, İnönü Stadyumuna gitmek için neredeyse her geçişlerinde oradaki koruma polisleriyle gerginlik yaşadı. Özellikle 2012-2013 futbol sezonunun sonuna doğru bu gerginliklerin polisle çatışmaya daha sık dönüştüğüne şahit olduk. Beşiktaş taraftarlarına karşı koruma polislerinin sert tutumunun nedenleri arasında, bir maç günü ritüeli olarak taraftarların Abbasağa Parkından Sinan Paşa Camiinin önündeki açık alana kadar semtin her yerinde açık alanda bira içmesinin de payı olduğuna dair bir algı vardır. Hükümetin 2013 yılının nisan ve mayıs ayında gündeme getirdiği alkol içeren ürünlerinin kamusal görünürlüğünün azaltılmasına dair yasal düzenleme önerileri, iktidarın muhafazakar hayat tarzı dayatmasına dair tartışmayı tamamen yeni bir boyuta taşımıştır.¹⁰ Bu bakımdan Beşiktaş taraftarı ile polis arasındaki çatışmacı ortamın alevlenmesinde diğer etkenlerin yanı sıra bu durumun da bir rol oynadığı iddia edilebilir.

Dünyanın her yerinde futbol taraftarlarının bir kısmının bir güvenlik sorunu teşkil ettiği bilinir. Burada bahsedilen ise neredeyse bütün bir taraftar camiasının kendilerine yönelik bir haksızlık algısının tetiklemeyle hükümet karşıtı bir çatışmacı siyaset pratiği sergilemesidir. Hükümete karşı olumsuz tavrı bilinen kentli seküler orta ve üst orta gelir gruplarının mensupları da özellikle Ergenekon davası yargılamalarının hukuki dayanaklarına dair algının zayıflamasıyla ve hükümetin milli bayramları kutlamadaki isteksiz davrandığı algısıyla özellikle 19 Mayıs ve 29 Ekim 2012’de görünür olan bir kitle seferberliği sürecine girişmiştir. Ankara’da 29 Ekim 2012’de düzenlenen kutlama polisle göstericiler arasında bir güç gösterisine dönüşmüştü. Böylelikle, 2011 sonrası dönemde ulusal bayram günleri de çatışmacı siyaset pratiklerinin sergilenmesinin olağanlaştığı tarihlere dönüşmüştür.

AKP muhafazakârlığının beden siyaseti özellikle son iki yılda kadın bedenine yönelik kurgulanan siyasal söylemde kendini göstermekteydi. Türkiye’de 1980 sonrasında önemli bir hayatiyet gösteren kadın hareketi¹¹ kadın cinayetlerine karşı mücadele gibi konular etrafında canlılığını zaten AKP döneminde de sürdürmekteydi. Başbakanın, 2012’den itibaren üç çocuk teşvikinin yanına kürtaj ve sezaryen yasağı tartışmalarını da eklemesiyle bu hareket yeni bir şevkle sokağa çıktı. 2013 Mayısının alkol yasağı tartışmaları ile geçen günlerinde başbakan Kadıköy’den vapurla Beşiktaş’a geçen kadınların etek boylarıyla ilgili yorumlarını da ekleyerek iktidarın hayat tarzına müdahale çabası üzerinden hayat bulan adaletsizlik çerçevesini özellikle kentli kadınların gözünde pekiştirmekteydi. Bu bakımdan Gezi direnişinde ön saflarda kentli genç kadınların bulunmasına kimse şaşırmadı.

AKP iktidarının politikaları özellikle Aleviler arasında bir haksızlık algısı yaratmaktaydı. Türkiye’de Sünni muhafazakârlığın geleneksel Alevi husumetinin izlerini taşıyan iktidar partisi ile bu toplum kesiminin arası zaten pekiyi değildi. Cem evlerinin statüsü gibi çok daha eskilere dayanan sorunların yanı sıra Ergenekon sürecinde askeri bürokraside ve hakimler ile savcılar arasında Alevi kökenlilere karşı bir tasfiye operasyonu yapıldığı kanaati Aleviler arasındaki adaletsizlik algısının yapı taşlarıydı. Bunlara Arap ülkelerindeki rejim değişiklikleri sürecinde Türkiye’nin Şii eksenine karşı sıkı bir biçimde Sünnici kampta yer alması, hatta Suriye iç savaşında bu kampın mızrak başı işlevini görmesi de eklendi. Böylelikle Caferiler, Nusayriler ve Aleviler arasında AKP hükümetinin mezhepçi dış siyaseti dolayısıyla hükümetin kendilerine karşı bir tehdit haline geldiği algısı oluştu. Zaten dış siyaset hataları ve buna bağlı ekonomik ve politik kayıplar 2013 ilkbaharının siyasi sürecine damga vurmaktaydı. Son olarak Gezi direnişinin başlangıcından hemen önce 29 Mayıs 2013 günü temeli atılan üçüncü Boğaz köprüsüne Yavuz Sultan Selim adının verilmesinin söz konusu toplum kesimlerinde hükümetin kendilerini umursamadığı algısını iyice kuvvetlendirdiğini de eklemeliyiz. Tüm bunların sonunda 31 Mayıs sonrası polis şiddetinin adama öldürmeye varan sonuçlarının tüm kurbanları ne yazık ki Alevi ve Nusayri yurttaşlar arasından çıktı.

Kıscacası özellikle 2011 yılından itibaren toplumun kimi kesimleri bir tür kitle seferberliğinin içindeydi. Bu seferberliğin motivasyonunu özellikle iktidarın siyaset ve uygulamalarının bu kesimler gözünde yarattığı haksızlık algısı sağlıyordu. Sokağa çıkan toplum kesimleri çatışmacı siyaset pratiklerine başvurmaktan çekinmiyordu, zaten bu haksızlık algısının üzerine gelen ve hükümetin başvurmaktan çekinmediği polis şiddetinin toplumsal hareket

aktörlerinde direnme duygusunu kamçıladiğı da açıktı. Fakat tüm bu toplumsal hareket aktörlerinin kendi talepleri ve onları harekete geçiren adaletsizlik çerçevesine dair söylemleri arasında bir ortaklık noktası bulunmamaktaydı. Hatta özellikle bir tür söylem ortaklığının oluşmaması için özen gösterildiğı iddia edilebilir. Üstelik bu hareketleri bir araya getirecek inisiyatifi alabilecek politik ya da toplumsal bir odak da ortada gözükmemekteydi. Bunun sonucunda hükümet hepsiyle teker teker uğraşıp hatta bunları söylem düzeyinde birbirine karşı konumlandırarak baş edebilmekteydi. Dolayısıyla bu protesto döngüsünün içinden böylesi bir tarihsel olayın ortaya çıkışını ve böylece kendinden önceki süreci de bütünlüklü bir protesto döngüsü olarak kodlamamızı sağlamasını açıklayabilmek için yanıtlanması gereken iki cepheli bir soru ortada durmaktadır. Genel siyasi süreç bu durumu nasıl etkilemiştir, bu genel süreç içinde toplumsal hareket aktörlerinin bilinçli ya da bilinçsiz tercihleri bu tarihsel olayı nasıl şekillendirmiştir.

Gezi Sürecinde Siyasi Fırsat Yapısı

Bir toplumsal hareketin ortaya çıkışı, izleğı ve sönümlenmesinin içinde geliştiğı siyasi fırsat ortamından etkilendiğı sıklıkla vurgulanan bir unsurdur (Mello 2007, 208). Siyasi fırsat yapısını hareketin yararlanabileceğı maddi ve simgesel kaynakların, verili bir siyasal momentteki kurumsal düzenlemelerin ve kitle seferberliğı için tarihsel emsallerin belirli bir araya gelişi oluşturur ve bu yapı hareketin stratejisini koşullandırır (Kitschelt 1986, 58). Hükümetin çok kuvvetli gözüktüğü tam da bu yüzden iyice cüretkârlaştığı bir dönemde bu kadar büyük bir toplumsal karşı çıkışın vücut bulması beklenmedik bir olaydı. Bununla birlikte Mayıs sonuna doğru küresel ekonomik kriz dolayısıyla ulusal ekonomide ilk bozulma işaretleri görülmüştü. Orta doğu politikasının ise Suriye batağına saplandığı açıktı. Bu sonuncusu güney illerinde ve daha önce belirtildiğı gibi Alevi, Nusayri ve Caferilerde rahatsızlık yaratmaktaydı. Kürt Ulusal Hareketinin liderliğıyle görüşmelerin belirlediğı barış süreci bir yandan toplumsal mücadelelerde deneyimi fazla olan Kürtleri belli oranda sokaklardan çekerken, doksanlar boyunca özellikle emekçi hareketleri bölmek için iktidarın kullandığı şovenizm kartını da boşa düşürüyordu. Diyarbakır'daki 2013 Newroz kutlamaları ve hükümetin bunun karşısındaki müsamahakâr tutumu sokakta hak arama eylemlerini terörize etmenin bütün meşruiyetini ortadan kaldırdı. Zaten yukarıda belirtildiğı gibi HES karşıtı eylemler çatışmacı siyasi pratikleri büyük şehirlerin dışına küçük Anadolu kasabalarına kadar yaymıştı.

Büyük şehirlerde kentsel dönüşüm süreci ve kent alanlarının yağmalanması¹² neoliberal zihniyete uygun bir sermaye birikim sürecine yol vermektedir.

Türkiye’de ekonomik büyüme rakamlarına her zaman pozitif yansıyan inşaat sektörü de bu durumdan özellikle faydalanmaktaydı. Hükümetin İstanbul’u bir finans merkezi yapma planları da bu inşaat hamlesini beslemekteydi. Özellikle İstanbul’da kentsel dönüşüme karşı akademik çevreler ve ilgili meslek odalarını, kent yoksullarıyla bir araya getiren kimi toplumsal hareket örgütlenmeleri de mevcuttu, bunların biriktirdiği deneyim küçümsenmeyecek seviyedeydi. Ekonomik kriz belirtileri inşaat sektörünü son dönemde zora sokmuştu, bu anlamda kentsel rantın yüksek olduğu seçkin kentsel alanlar son dönemde özellikle hedef alınıyordu. Taksim bölgesi bu anlamda özellikle önemliydi. Nitekim bölgedeki Emek Sinemasının içinde bulunduğu bina bloğunun alışveriş merkezi (AVM) yapımı amacıyla yıkımı önce bu konu etrafında bir toplumsal örgütlenmesi ve kitle seferberliğine yol açmış, yıkım kesinleşince de bu birikim 2013 yılının nisan ayında İstiklal Caddesinde polisle çatışmaların yaşandığı gösterilere dönüşmüştü. Bu çatışmaların olduğu eylemlere kimi sinema ve televizyon yıldızları da katılmış ve polis şiddetinden nasibini almıştı. Kimi AVM’ler kapanırken kentsel rantın yüksek olduğu bölgelerde hükümet partisine yakın inşaat şirketlerine AVM yapımı izinlerinin mahkeme süreçlerini pek de umursamadan verilmesi tepki çekmekteydi. Kentsel rantın yağmalanmasında yolun sonunun gözükmesiyle burjuvazi fraksiyonları arasında kapışmanın keskinleşebileceği de düşünülebilirdi.

Eğer 31 Mayıs 2013 gününden itibaren olanlar İstanbul’la sınırlı kalsaydı bu duruma şaşırmazdık. Kentsel kamusal alanların yağmalanmasına karşı güçlü bir sokak muhalefeti yaratabilecek deneyim ve örgütsel yapının o siyasal momentte zaten var olduğu ortadadır. Oysa toplumsal hareket bir şehir ve bir konuyla sınırlı kalmamış İçişleri Bakanlığının açıklamalarına göre 79 ilde 2,5 milyon yurttaşın katıldığı bir kitle eylemleri sürecini tetiklemiştir. Bu sonucun oluşmasındaki etkenlerden birinin polis şiddetinin yaygın kullanımı olduğu iddia edilebilir. Burada söz konusu olan sadece şiddetin yurttaşlarda yarattığı ahlaki tepki değildir; daha ziyade siyasal sürecin etkisinin bu şiddet kullanımını nasıl yurttaşların algısında gayri meşru hale getirdiğidir. Donatella della Porta toplumsal eylemlere karşı polis müdahalelerine dair kamuoyu algısını iki kanaat kümesinin yönlendirdiğini iddia eder. Bunlardan biri hak ve özgürlükler kanaat kümesi, diğeri ise kanun ve düzen kanaat kümesidir (della Porta 1995). Bunlardan ilki yurttaşın siyasi haklarını özgürce kullanabilmesine vurgu yaparken, ikincisi toplumun huzur ve güven ihtiyacına vurgu yapar. Siyasi otorite ve destekçileri hükümet karşıtı çatışmacı siyaset pratiklerine karşı doğal olarak ikincisine güç verirler. Fakat 2013 Türkiye’inde tam da Kürt Ulusal Hareketi’ne yönelik bir açılım gündemdeyken, ülkenin bir kısmında eskiden kanun ve düzen kanaat kümesinin tepkisini çekecek simgeselliklere

eylem yapılmasına yol verirken, kentsel rantın yağmalanmasına karşı barışçıl bir gösterinin sertlikle bastırılmasını meşrulaştıracak bir kanaat mühendisliği yürütmek hükümet için ilk anlarda mümkün olmamıştır. Hükümet partisi bunu denemiş ama tam da yukarıda belirtilen nedenle başarısız olmuştur, bu başarısızlıkta aşağıda ayrıca değineceğimiz medya unsuru, eylemleri bütünüyle görmezden gelerek, dolayısıyla iktidarın olayların kamuoyundaki algısına dair ideolojik müdahalesinin aracı olma rolünü kendi kendine boşa düşürerek, bir rol oynamıştır.

Siyasi sürece dair vurgulanması gereken son nokta kitle seferberliğini önceleyen son bir ay içinde olan bitendir. Hükümetin muhafazakâr müdahalelerinin ve neoliberal uygulamalarının söylem düzeyinde de olsa saldırganlığının son dönemde iyice arttığını daha önce vurgulamıştık. Bu saldırganlık kendisini maddi olarak 1 Mayıs'ta ortaya koydu. Tam da Taksim'deki kentsel dönüşüm uygulamaları bahane edilerek 2010 yılından itibaren şenlikli ve kitlesel gerçekleşen ve resmi bayram haline getirilen kutlamalarının Taksim'de yapılamayacağı ilan edildi. 1 Mayıs anma ve kutlamaları Türkiye'de her zaman tartışmalı olmuştur, özellikle 1977'deki 1 Mayıs katliamı ve 1979'dan itibaren 1 Mayıs'ta ilan edilen resmi ve fiili sıkıyönetimler bu günü gerek toplumsal hafızada bir çatışma günü olarak yerleştirmiş, gerekse çatışmacı siyaset pratikleri açısından bir simgeye dönüştürmüştür. Ne yazık ki 89 ve 96'daki ölümler de bu simgesel anlamı pekiştirmiştir. 2007 1 Mayısından itibaren 2010'a kadar aşağıda bahsedeceğimiz dört emek ve meslek örgütü Taksim alanını simgesel değerini de göz önünde bulundurarak zorlamıştır. Bu zorlamalar şehir içi sokak çatışmaları anlamında Türkiye'deki eylem repertuarını hem geliştirmiş, hem de kamuoyu algısında bilinir hale getirmiştir. Zaten Taksim'deki kentsel dönüşüme karşı gene aşağıda değineceğimiz kurumsal girişimler de Taksim'in 1 Mayıs kutlamalarına süresiz olarak kapatılacağı tehlikesine de işaret ederek ortaya çıkmıştı. Bu ortamda 1 Mayıs 2013'teki çatışma hem Beşiktaş bölgesindeki, Cumhuriyet Halk Partisinin desteğinin de etkisiyle, yaygın halk katılımı hem de geçen yıl yasal olan bir kutlamanın bu sene yasa dışı ilan edilmesinin anlamsızlığının yol açtığı meşruiyet sayesinde sokak çatışmalarını hiç değilse İstanbul halkının gündemine iyice soktu. Mayıs ayı boyunca polis Taksim civarındaki neredeyse tüm eylem girişimlerine müdahale ederek siyasi süreci iyice gerecekti.

Gezi Sürecinde Toplumsal Hareket Aktörleri

Toplumsal hareketler yazınında seksenli yılların sonundan itibaren toplumsal hareket örgütlenmelerinin kendilerini ve amaçlarını ve bu arada karşıtlarının amaçlarını ve kimliklerini, kamuoyuna nasıl yansıttığı kitle seferberliğinin

başarısı ya da başarısızlığında temel bir etken olarak incelenmiştir (Benford, Snow 1988). Toplumsal hareket aktörlerinin kendi söylemlerini kurgularken, kendilerini ve muarızlarını tanımlarken kullandıkları dilsel stratejiler, örneğin Birleşik Devletlerde kürtaj hakkını destekleyenlerin kendilerine seçim yanlıları demeleri gibi, özellikle maddi kaynak toplamak, halkla ilişkiler çalışmaları yürütmek, kitle iletişim araçlarına ulaşmak gibi konularda çok profesyonel davranan Kuzey Amerikalı toplumsal hareket örgütlenmeleri açısından çok önemlidir. Bu bakımdan literatürde bu tür incelemeler toplumsal hareket örgütlenmelerinin öznel durumuna dair yapılan analizlerin büyük bir kesimini oluşturur.

Bizim örneğimizde ise böylesi bir öznellikten söz etmeyi zorlaştıran bir kendiliğindenlik söz konusu. Gene de unutmamak gerekir ki Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi ile Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesinin girişimiyle 2012 yılının mart ayında kuruluşu ilan edilen Taksim Dayanışması, 31 Mayıs'tan itibaren bir anlamda bir muhatap olarak düşünüldü ve kamuoyu algısında az çok bir meşruiyet sağladığını gösterdi. Benzer bir birleşim ve işleyişle çalışan bir platform İstanbul'da 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası kanununda ifadesini bulan sosyal güvenlik reformuna karşı da İstanbul Tabip Odasının önderliğinde 2007 yılının son günlerinden itibaren oluşturulmuş ve önemli kitle gösterilerini de içeren başarılı sayılabilecek çalışmalar yürütmüştü.¹³ Haziran 2013'e kıyasla daha az kitlesel olan bu eylemliliklerde Herkese Sağlık Güvenli Gelecek Platformu diye bilinen bu yapının yönlendiriciliği daha belirleyici olmuştu. İki siyasi moment karşılaştırılabilir olmasa da bu deneyimin özellikle İstanbul bölgesindeki sosyal ve politik aktörlerde birleşik mücadele konusunda önemli katkıları olduğu ve bir ölçüde Taksim Dayanışmasına esin kaynağı olduğu ortadadır.

128 adet meslek örgütü, sendika, siyasi parti ve demokratik kitle örgütünün bileşiminden oluşan Taksim Dayanışmasının¹⁴ özellikle Haziran ayı boyunca olayları yönlendirmekten ziyade takip etmesinden dolayı hareketi kamuoyuyla buluşturacak bir söylem stratejisi oluşturduğundan bahsedilemez. Bununla birlikte hukuk tanımadan kesilen ağaçlar, eylemcilerin ve bazı İstanbul milletvekillerinin buna karşı barışçıl ama kararlı direnişleri ve tabii ki bunlara karşı polis şiddeti Gezi Parkı etrafında oluşan ve oradan bütün Türkiye'ye yayılan toplumsal hareket için gereken söylem çerçevesini kamuoyu algısında neredeyse kendi kendine oluşturdu. Buna bir de geleneksel medya organlarının suskunluğunda kullanımı ve itibarı hızla artan sanal medya organlarının toplumsal harekete dair kurguladığı anonim söylemi eklemek gerekir. Böylece toplumsal hareketler yazımında farklı aktörleri bir araya getirmek için stratejik

düşünerek oluşturulması gerektiği iddia edilen farklı talep ve kimlikleri birbiriyle ilintilendiren çerçeve söylem (Gerhards, Rucht 1992) bu örnekte anonim bir biçimde ve önceki ortaklık deneyimlerine yaslanarak oluştu.

Aslına bakılırsa çok farklı çıkar, kimlik ve toplumsal gündemlere sahip toplumsal hareketleri bir araya getirmek noktasında ekonomi politik söyleminin diğer olası söylem yapılarına, özellikle daha kültürel kimlikler dayalı olanlara, karşı daha avantajlı olduğu, dolayısıyla böylesi bir söyleme daha yatkın toplumsal hareket aktörlerinin, yani sendikaların, farklı duyarlılıkları daha büyük eylemler için bir araya getirebildiği, toplumsal hareketlilikler yazınında daha önce vurgulanmış bir noktadır. Kanada'nın Vancouver kentindeki toplumsal hareketlere dair ayrıntılı çalışmalarında Carroll ve Ratner bu sonuca ulaşmıştır (Carroll, Ratner 1996). Buna göre daha tikel hedeflere sahip olan örgütlenmelere göre ekonomi politik çıkarlar etrafında oluşturulan yapılara mensup kimseler daha kapsayıcı bir söylem stratejisi geliştirebilmektedirler.

Konunun söyleme dair kısımları daha derin analize muhtaç olsa da Türkiye örneğinde özellikle doksanlı yılların sonundan itibaren bazı meslek örgütleri ve sendika konfederasyonları, kesin olarak saymak gerekirse KESK, DİSK, TMMOB ve TTB,¹⁵ kimi kolektif eylem süreçlerinde çok çeşitli toplum kesimlerini bir araya getiren yapılar oluşturmuştur. Bu olumlu deneyimin burada da etken olduğunu görmekteyiz. Özellikle dördünün yukarıda vurgulandığı üzere 1 Mayıs kutlama ve anmalarına dair aldığı tavır bu noktada örnek verilebilir. Zaten Taksim Dayanışması'nın oluşumunda da, 1 Mayıs gündeminin de etkisiyle, bunlar rol oynamıştır. Taksim Dayanışması yapabildiği kadar eylemleri yönlendirmiş daha sonra da forum süreçlerinin örgütlenmesine dair çağrıcılık yaparak toplumsal hareketin birdenbire sönmelenmemesini sağlamıştır.

Gezi'nin Eylem Repertuarı

Çatışmacı eylem repertuarı kavramı belirli bir tarihsel dönemde bir topluluğun kolektif hak arama amacıyla kullandığı tüm eylemlilik yöntemlerini kapsar (Tilly 1986, 4). Bunlar ya daha önce benzer etkinliklerde kullanılmıştır ya yüzden topluluğun hafızasında zaten yer almaktadır, ya da söz konusu topluluğun az çok aşına olduğu başka bir toplumsal alandan uyarlanarak iktibas edilir. Kuşkusuz bu repertuar zaman içinde tedricen dönüşür. Bu dönüşüm ya iktibas edilen yeni araçların yerleşik hale gelmesi sonucu kimi bilindik araçların terk edilmesiyle ya da varolan araçların teknolojik değişiklikler sonucu biçim değiştirmesiyle oluşur. Çatışmacı eylem repertuarlarının kimi

unsurları kullanıldığı dönemin toplumsal hareketlerine damgasını vurabilir. 19. yüzyıl başının büyük kentlerinin dar sokaklarına kurulan barikatlar 1848 devrimlerinin sonrasına kadar böyle bir işlev görmüştür. İçinden geçmekte olduğumuz dönemdeyse, Tahrir Meydanında, Puerto del Solda ya da Zucotti Parkta gördüğümüz türden kamusal alan işgallerinin böylesi bir simgesel önemi olduğu söylenebilir.

27 Mayıs'tan 31 Mayıs'a kadar Gezi Parkını hukuksuz kentsel dönüşüm sürecinden korumak için başlayan eylem bir kamusal alan işgalidir. 31 Mayıs ve 1 Haziran günü gerçekleşen polisle çatışmaların ise çok büyük boyutlarda olmak üzere 2007'den itibaren gördüğümüz 1 Mayısların tekrarı olduğu söylenebilir. Bir anlamda, 2010'dan itibaren yasal hale gelen 1 Mayısılara katılan büyük kitle, 2007, 2010 arası 1 Mayıslarının eylem repertuarını kullanarak, 2013 1 Mayıs'ını gayri meşru bir biçimde yasaklayan hükümete tepkisini ortaya koymuştur. Çatışma alanında bulunan herkesin fiilen çatışmalara katıldığını iddia edemeyiz ama fiilen çatışmayanların sokakları terk etmeme kararlılığı önemli bir sonuç doğurmuştur. İlgili bölümde bahsedilen hak ve özgürlükler kanaat grubu adeta sokağa inmiş ve yurttaşların toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını özgürce kullanabilmesi gerektiği konusundaki kanaatini bizzat fiziki varlığıyla, hem de yaralanma ve başka maddi zararlar görme tehlikesini göze alarak ortaya koymuştur. Sokağa inmeyen önemli bir kesim de 1997 Şubatının "Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık" eyleminden miras kalan bir yöntemle, pencerelerinden gürültü yaparak tepkisini dile getirmiştir.

1 Haziran akşamından itibaren çatışmacı eylem repertuarının çok eski ve simgesel önemi büyük bir unsur, barikatlar, gündeme gelmiştir. Her ne kadar barikat kurmak eski bir yöntem sayılsa da, özellikle İstanbul'un sokak çatışması pratiğinde yaygın olarak kullanılmalarından 1 Haziran 2013 öncesi bahsetmek pek de mümkün değildir. Güvenlik kuvvetlerinin TOMA ve akrep gibi zırhlı araçlarından korunmak üzere pratik bir gerekçeyle kurulmuş olsalar da simgesel anlamları bunun çok ötesindedir. Nitekim hükümet barikatları temizlemeyi kendi açısında önemli bir hedef haline getirmiştir. Gezi Parkındaki çadırlar polis baskısıyla kaldırıldıktan sonra yapılan protesto ve anma eylemlerinde de barikat kurulmasının sıklıkla gündeme gelmesi ve başka şehirlerdeki eylemlerde de barikatların kurulması ya da kurulmasına teşebbüs edilmesi, barikat kurmanın esas olarak 1 Haziran sonrasında Türkiye'de kamuoyunun daha yapılabilir saydığı dolayısıyla da daha sık başvurulan bir yöntem olduğunu göstermektedir.

Taksim Meydanı ahali tarafından ele geçirildikten hemen sonra parkın içinde çadırlar kuruldu.¹⁶ Bu tür bir işgalin aynı dönemde dünyada başka yerlerde olan eylemlerle ve daha önce değindiğimiz Tekel direnişi ile benzer yönleri kuşkusuz vardır, fakat buradaki durumun temel bir farkı vardı. Bu farklılık devletin resmi güvenlik kuvvetlerini Taksim Meydanının dışında tutan barikatların varlığından kaynaklanmaktadır. Parkın içinde hızlıca dayanışmacı ekonomi pratikleri, parkı saran seyyar satıcılarla yan yana, oluşturulmaya çalışıldı. Yeme içme ihtiyacının müşterek olarak karşılanmasına yönelik çabaların Zucotti Park ve benzeri Occupy hareketlerinde de gerçekleştirildiğini biliyoruz. Doğal olarak Gezi Parkının güvenliğine dair de bazı çabalar vardı. Bununla birlikte başka yerlerde örneği pek görülmeyecek bir sağlık organizasyonu İstanbul Tabip Odasının da katkısıyla oluşturuldu. Makine Mühendisleri İstanbul Şubesinin teçhizatıyla da bir iki yangın tehlikesi bertaraf edildi. Kolektif bir biçimde toplanan çöpler görev alanı olmamasına rağmen Şişli Belediyesinin araçlarıyla tahliye edildi. Sonuçta barikatların arkasında oluşan alanda, dayanışmacı pratikler sayesinde ve Türkiye solunun çeşitli düzeylerde etkin olduğu kurumların desteğiyle alternatif bir kamusal oluşmaya dönük adımlar atılmıştır. Bu da kuşkusuz eylemliliğin sürekliliğine katkıda bulunmuştur.

Kuşkusuz bu isyan sırasında geçmişe ya da diğer küresel örneklere referans vererek anlatamayacağımız kimi yenilikler de mevcuttu. Bunların eylem biçimlerinden ziyade eylemlere karakterini veren söylemde tezahür ettiğini görüyoruz. Yeni söylemlerin iktibas edildiği temel kaynağın futbol taraftar kültürü olduğu çok açık; gerek eylemler esnasında yaygın küfür kullanımı gerekse bazı bilinen futbol tezahüratlarının yerine göre doğrudan doğruya, yerine göre uyarılma yoluyla duvar yazılarında ve sloganlarda kullanılması bunun kanıtıdır. Taraftar grupları 2010 sonrasının şenlikli ve kitlesel 1 Mayıs kutlamalarında kendilerini göstermişlerdi, daha önce de belirtildiği gibi polisle çatışma konusunda ise sadece içlerindeki bazı küçük gruplar değil, 2011 sonrasında neredeyse taraftarların bütünü genel olarak deneyim kazanmıştır.¹⁷ İsyanın temel unsurlarından biri olan, Beşiktaş kulübünün çok bilinen taraftar grubu Çarşı zaten adını aldığı Beşiktaş çarşısında 1 Mayıs 2013 günü çatışmalara da en ön saflarda katılmıştı. Gene de Mısır'da da taraftar gruplarının eylemlerde yer aldığını hatırlatmadan geçmeyelim.

Eylemliliklere karakterini veren bir başka yenilik ise kurumsal medya yerine sosyal medyanın yaygın kullanımınıdır. Toplumsal hareketler yazınında doksanların sonundan itibaren sosyal medyanın ve sanal kamusal alanın öneminin ve belirleyiciliğinin arttığı, bu çağın toplumsal hareketlerini anlamak

için bunların dinamiklerini kavramak gerektiği çok vurgulanan bir noktadır (Langman 2005). Bizim örneğimizde sosyal medyanın yaygın kullanımı başlı başına bir kurucu unsur olarak kabul edilebilir zira holdinglerin elindeki ana akım medyanın halkın haber alma hakkını engellemesi başlı başına bir adaletsizlik çerçevesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan eylemler sürecinde kimi medya kuruluşları önünde eylemler düzenlenmesi şaşırtıcı değildir. Sosyal medya hareketin demokratik katılımcılığının ve kendiliğindenliğinin bir aracı olarak çalışmış ve anonim bir söylem kurgulayıcısı olarak eylemcilerin mesajını insanlara ulaştırmıştır. Fakat sanal kamusalığın mücadeleden azade bir alan olduğunu düşünmemek gerekir. Hükümetin destekçileri de kısa zamanda sosyal medyayı kullanmaya başlamıştır. Sonuçta tıpkı sokakların kontrolü için polisle çatışıldığı gibi, sosyal medyada üretilen ve sanal kamusal alanda hakim olan gerçekliğin inşası için eylemciler hükümet destekçileriyle mücadeleye girişmiştir. Bu mücadelenin çatışmacı eylem repertuarı ise (hacktivizm) başlı başına bir inceleme konusudur.

17 Haziran Pazartesi 2013 günü Türkiye yeni bir eylem biçimi ile tanıştı. Tam da KESK ve DİSK'in ilan ettiği eylem günü isyanın haşmetiyle orantısız bir cıvıllıkla bitiyorken “Duran Adam” eylemi barışçıl, pasif ama tam zamanında ve kamuoyundaki polis şiddeti algısının üstüne tam oturan bir yaratıcılıkla sivil itaatsizlik repertuarına giriş yaptı ve ayaklanmanın istiminin bir bozgunla azalıyormuş görüntüsünü almasını engelledi. Hızla Türkiye'ye yayılan bu eylem türü 31 Mayıs'tan sonra ortaya çıkan eylemlilikler içinde kuşkusuz en yenisidir. 31 Mayıs'ta başlayan tarihsel olaydan, protesto döngüsünün daha inişli çıkışlı temposuna geçişi de ifade eder. O andan sonra oluşan yerel forumlar halk isyanının momentumunu bir süre daha taşıdı. Bu arada belki de Orta Doğu ve Balkanların en geniş katılımlı Onur Yürüyüşüne İstanbul ev sahipliği yaptı. Bu durum, önümüzdeki yerel, genel ve cumhurbaşkanlığı seçimleri sürecine doğru 2011'de başlayan protesto döngüsünün başka veçhelerini de görebileceğimizi düşündürüyor.

Sonuç olarak Türkiye coğrafyasının çatışmacı eylem repertuarında köklü bir değişimden bahsetmek pek mümkün görünmemektedir. Farklılık esas olarak kitle seferberliğinin derinliği, yaygınlığı ve inatçılığının sonucudur. Bu durumun oluşmasında da 2011'den itibaren devam eden protesto döngüsünün belli bir olgunluğa ulaşması, 31 Mayıs ile 17 Haziran arasında gerçekleşen tarihsel olayın farklı toplumsal hareket odakları arasındaki birleştirici etkisi ve kuşkusuz daha yapısal bir bakış açısından küresel kapitalizmin güncel yöneliminin etkisi vardır. Sosyal medya kullanımının yaygınlığı ve etkisi ile taraftar gruplarının söyleminin kamuoyunda popüler bir sempatinin

oluşmasına katkısı ancak yukarıda saydıklarımızın dolayımında bir anlam kazanmaktadır. Farklı toplumsal hareket örgütlülüklerini bir araya getirebilme becerisi özellikle tekil mücadele konularına odaklanmanın toplumsal hareket alanında geçer akçe olduğu bu dönemde literatürde hep temel bir sorun olarak anlatılır. Bu noktada Türkiye’de varolan geçmiş deneyimin özellikle belli bazı sendika ve meslek örgütlülüklerinin hiç değilse tüm toplumsal hareket örgütlülükleri ile muhataplık ilişkisi kurabilme pratiğinin önemi çok görünür olmasa da, benzer toplumsal hareketlerin başka coğrafyalarda karşılaştığı sorunlar düşünüldüğünde, olumlu bir katkı da sağlamıştır.

Sonuç

Haziran ayının ilk yarısında neredeyse tüm Türkiye’yi etkisi altına alan ayaklanma konjonktürü hem kitleliliği, hem de kendiliğinden ötürü biricik bir gelişmemiş gibi algılanmaya müsaittir. Oysa ki bu istisna sayılan tarihsel olayın unsurlarının özellikle oluşmasında başvurulan çatışmacı eylem repertuarının ülke tarihindeki sürekliliğini gösterme bu tür siyasal pratiklerinin başka zamanlarda gene kendiliğinden ve beklenmedik bir biçimde karşımıza çıkabileceğini, dolayısıyla buna kuramsal ve pratik düzeyde hazır olmamız gerektiğini de bizlere hatırlatır. İdeoloji ve zor düzeyinde gücü ve etkinliği ne olursa olsun hiçbir iktidar halk hareketinden derinlemesine etkilenmeyecek kadar güçlü değildir.

İnsanların alışılmadık sayılarda eylemlere teveccüh etmesinin yarattığı büyülenme halini aşip toplumsal hareketler yazınının yerleşik hale gelmiş kavramsal alet kutusunu kullanarak, 31 Mayıs 2013’ten itibaren neredeyse tüm Türkiye’yi etkisi altına alan çatışmacı siyaset pratiğinin somut analizi bu yazının temel yaklaşımıydı. Bu doğrultuda 31 Mayıs ve 17 Haziran 2013 arasındaki süreci bir tarihsel olay olarak ele alıp, onun öncesindeki süreci de bütünlüklü bir protesto döngüsü olarak tanımlamamıza yol açtığını iddia ettik. Böylece bu tarihsel olay içinde gerçekleştiği tarihsel dönemin siyasal parametrelerine yerleşmiş oldu. Kuşkusuz bu yazıda değinilmeyen daha yapısal eğilimlerin de bu olayda özellikle Gezi eylemlerinin katılımcılarının sosyolojisini koşullandırıcı etkileri vardır. Bu konularda çeşitli bilimsel çalışmalar zaman içinde bu konudaki anlayışımız derinleştirecektir. Daha da iyisi ise bu kadar kapsamlı daha fazla tarihsel olayın ülkemizde ortaya çıkmasıdır, o zaman sadece bilimsel çabalarımız değil, toplumsal ve politik çabalarımız da derinleşme fırsatını bulur.

DİPNOTLAR

- 1 Post Endüstriyel toplum kavramını yeni toplumsal hareketler bağlamında gündeme getiren Fransız sosyolog Alain Touraine'dir. Bakınız Alain Touraine, *La société post-industrielle. Naissance d'une société*, Paris, Denoël, 1969.
- 2 İspanya'da ortaya çıkan Öfkeliiler (Indignados) hareketini tam da burada eleştirilen yeni toplumsal hareketler mantığıyla inceleyen bir çalışma için bakınız Raphael Schlembach, "Social Movements in Post-Political Society: Prefiguration, Deliberation and Concensus," Bilbao'da 9-10 Şubat 2012 tarihinde düzenlenen From Social to Political. New Forms of Mobilization and Democratization Uluslararası Konferansı tutanakları içinde, University of the Basque Country yayımı, s. 234-246.
- 3 Siyasal süreçler yaklaşımının literatürdeki klasik örneği Doug McAdam'ın ABD'deki siyahların atılmışlardaki çatışmacı siyaset pratiklerini incelediği çalışmasıdır. Bakınız Doug McAdam, (1999) *Political Process and the Development of Black Insurgency, 1930–1970*, Chicago: University of Chicago Press.
- 4 Daha "olay" sürüyorken bu yönde yapılmış bir tespit için bakınız Ergin Yıldızoğlu "Gezi Olayı"nın Yarattığı Yeni "Zaman" Üzerine Düşünürken" <http://www.sendika.org/2013/06/gezi-olayinin-yarattigi-yeni-zaman-uzerine-dusunurken-ergin-yildizoglu/> (erişim tarihi 29 Temmuz 2013).
- 5 Bu yöntemin klasik ve çok başarılı bir örneği için bakınız William H. Sewell jr., 1996 "Historical Events as Transformations of Structures: Inventing Revolution at the Bastille" *Theory and Society*, c.25, n.6, s.841-881.
- 6 1908 Devrimini öncesiyle birlikte değerlendiren bir çalışma için bakınız Aykut Kansu, 1995, 1908 Devrimi, İstanbul, İletişim Yayınları.
- 7 Tabi bu arada seksenli yılların ortasından itibaren giderek büyüyen Kürt Ulusal Hareketinin sokaktaki varlığını ve canlılığını bu dönem de devam ettirdiğini vurgulamak gerekir.
- 8 Tekel Direnişini bu yönden çözümleyen bir çalışma için bakınız Nergis Mütevellioğlu, "Özelleştirme Krizine Karşı Toplumsal Olanı Savunmak"

Gökhan Bulut (der.) Tekel Direnişinin Işığında Gelenekselden Yeniye İşçi Sınıfı Hareketi içinde, Ankara, Nota Bene Yayınları, 2010.

- 9 Türkiye'nin dört bir yanındaki HES karşıtı mücadelelere dair derinlikli bir çalışma için bakınız Mahmut Hamsici, Dereler ve İsyandar, İstanbul, Nota Bene Yayınları, 2010.
- 10 Bu düzenlemeler 24 Mayıs 2013 günü sabaha karşı meclisten geçti, düzenlemeyi Cumhurbaşkanı Gezi Eylemleri esnasında onayladı. Ana akım medyada bu düzenlemelerin ne şekilde algılandığına dair Milliyet gazetesinde 26 Mayıs 2013 tarihinde yayınlanan bir köşe yazısı örneği için bakınız Kadri Gürsel, "Alkol Yasağı Demokrasiye Zararlıdır" <http://dunya.milliyet.com.tr/alkol-yasagi-demokrasiye-zararlidir/dunya/ydetay/1714130/default.htm> (erişim tarihi 29 Temmuz 2013).
- 11 Söz konusu hareketin değerlendirilmesi için bakınız İlkay Yılmaz, 2008 "Hareket ve Kurumsallaşma Arasında Türkiye'de Kadın Mücadelesi: Eşitlik, Özgürlük, Farklılık", Toplumsal Hareketler, Tarih, Teori ve Deneyim içinde, Doğan Çetinkaya (ed.), İstanbul, İletişim, s. 525-567.
- 12 AKP döneminde giderek yaygınlaşan kent hakkı tartışmaları için bakınız Erbatur Çavuşoğlu, Julia Strutz "Enformelliğın Sınırları Değışirken Kent Hakkı" Eğitim Bilim Toplum, c. 9, n. 36 s.55-73.
- 13 Bu platformun etkinliklerine şuradan ulaşılabilir: http://www.hsggplatformu.org/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1
- 14 Taksim Dayanışmasının bileşenleri listesine şuradan ulaşılabilir: <http://taksimdayanisma.org/bilesenler>
- 15 KESK (Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu), DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu), TMMOB (Türkiye Mimar Mühendis Odaları Birliğı), TTB (Türk Tabipleri Birliğı) Türkiye'deki ilerici birikimi temsil eden dört emek ve meslek örgütüdür.
- 16 Eylemcilerin bir kısmı neredeyse tüm zamanını parkta geçirdi. Bununla birlikte kitle seferberliğinin ana gövdesi mesai rutinini kırmayan serbest ya da bağımlı çalışanlardı. Daha yoksul toplum kesimlerinden gelen kimi gençlerin ise parka hiç uğramadan doğrudan barikatlara indiğini de belirtmek gerekir.

17 Doksanlı yılların sonundan itibaren daha da yaygın olmak üzere, özellikle öğrenci hareketinde bulunmuş ve solla örgütsel anlamda bir düzeyde geçmiş teması olan kimselerin solla bağları zayıfladıkça tribün grupları içinde daha etkin hale geldiği görülüyor. Bu nokta ayrıca bir araştırma konusudur.

KAYNAKÇA

Benford R. D., D. A. Snow, (1988) “Ideology, Frame Resonance, and Participant Mobilization” Bert Klandermans, Hanspeter Kriesi, Sidney Tarrow (ed.) *International Social Movement Research: From Structure to Action*, Greenwich, JAI Press içinde s.197-218.

Benford, . D., D. A. Snow, (2000) “Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment”, *Annual Review of Sociology*, c. 26, s. 611-639.

Carroll, W. K., R. S. Ratner, (1996) “Master Framing and Cross-Movement Networking in Contemporary Social Movements”, *The Sociological Quarterly*, c. 37, n. 4, s. 601-625.

Çetinkaya, Y. D., (2008) “Tarih ve Kuram Arasında Toplumsal Hareketler” Yusuf Doğan Çetinkaya (ed.) *Toplumsal Hareketler Tarih Teori ve Deneyim*, İstanbul, İletişim yayınları içinde s.15-61.

della Porta, D., (1995) *Social Movements, Political Violence and the State*, Cambridge, Cambridge University Press.

Gamson, W. A., B. Fireman, S. Rytina, (1982) *Encounters with Unjust Authority*, Homewood, Dorsey Press.

Gerhards, J., D. Rucht, (1992) “Mesomobilization: Organizing and Framing in Two Protest Campaigns in West Germany”, *American Journal of Sociology*, c. 98, n. 3, s. 555-596.

Hetland, G., J. Goodwin, (2013) “The Strange Disappearance of Capitalism from Social Movement Studies”, Colin Barker, Laurence Cox, John Krinsky, Alf Gunvald Nielsen, (ed.) *Marxism and Social Movements*, Leiden, Brill içinde s. 68-97.

- Kitschelt, H. P., (1986) "Political Opportunity Structures and Political Protest: Anti-Nuclear Movements in Four Democracies" *British Journal of Political Science*, c. 16, n. 1, s. 57-85.
- Langman, L., (2005) "From Virtual Public Spheres to Global Justice: A Critical Theory of Interworked Social Movements" *Sociological Theory*, c. 23 n. 1, s. 42-74.
- Mc Carthy, J. D., M. N. Zald, (1977) "Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory" *American Journal of Sociology*, c. 82, n. 6, s. 1212-1241.
- Mello, B., (2007) "Political Process and the Development of Labor Insurgency in Turkey, 1945-80", *Social Movement Studies*, c. 6, no. 3, s. 207-225.
- Melucci, A., (1994) "A Strange Kind of Newness: What's "new" New Social Movements" Enrique Larana Hank Jonhston Joseph R Gusfield (ed.) *New Social Movements From Ideology to Identity*, Philadelphia Temple University Press, içinde s. 101-130.
- Tarrow, S., (1993) "Cycles of Collective Action: Between Moments of Madness and the Repertoire of Contention", *Social Science History*, c.17, n.2, s.281-307.
- Tarrow, S., (1996) "The People's Two Rythms: Charles Tilly and the Study of Contentious Politics. A Review Article" *Comparative Studies in Society and History*, c.38, n.3, s. 586-600.
- Tilly, C., (1986) *The Contentious French: Four Centuries of Popular Struggle*, Cambridge, Harward University Press.